

Berke Baş:

“Kendi hikâyelerimizle yeni bir tarih oluşturabiliriz!”

Belgeselci Berke Baş, 2009 yılında iki kere Mithat Alam Film Merkezi'nin konuğu oldu. Dört yönetmenli Bu Ne Güzel Demokrasi!'nin ardından, Birinci Şahıs Belgeselleri Haftası'nda Baş'ın son filmi Nahide'nin Türküsü'nü gösterdik. Berke Baş gösterimin ardından moderatörlüğünü Can Candan'ın yaptığı bir söyleşide filmi üzerine konuştu.

Berke Baş'a bu akşam bize katıldığı ve filmi bizlerle paylaştığı için teşekkür ediyoruz. Ben birkaç soru hazırladım; onlarla başlamak, daha sonra da sizlerle sohbet şeklinde devam etmek istiyoruz. “Birinci Şahıs Belgeselleri” adı altında bir grup belgesel film gösteriyoruz bu hafta. Programda sizin de Nahide'nin Türküsü adlı belgeseliniz var. Sizin için birinci şahıs belgeseli ne ifade ediyor, neden bu filmi yaptınız sorusu ile başlamak istiyorum.

Berke Baş: Birinci şahıs belgeselden yönetmenin olayın kenarında ya da merkezinde durup kendi etrafındakilere bakmayı, anlatımında çok daha kişisel bir dil kullanmayı seçtiği bir film türünü anlıyorum; doğrudan “ben” diye söze başlayan bir filmi değil. Kendi ailelerimiz içinde yaşanmış hikâyelere baktığımız ya da tamamen kişisel olarak deneyimlediğimiz bir şeyi anlatmaya çalıştığımız bir belgesel türü. Bizim çok alışık olduğumuz bir format değil diye düşünüyorum ama mesela Hüseyin Karabey, Eylem Kaftan bu tarzda daha önce bir şeyler yapan sinemacı arkadaşlarımız; Orhan Eskiköy ve Özgür Doğan'ın ilk filmleri *Hayaller Birer Kırık Ayna* da yine öyle. Ama bu birinci şahıs sesini bulmak, oturtmak, film olarak aktarabilmek çok zor. Geçtiğimiz eğitimden kaynaklanan bir sıkıntı bu biraz da. Otobiyografi kül-

türü yerleşmemiş bizde, bu da filmin her aşamasında zorlanmamıza neden oluyor. Ben de bütün bu zorlukları yaşadım. Bu film dört yılda ancak çıktı. Sonuçta çıkan ürün 50 dakikalık bir film ama geri planda çok sancılı bir süreç var. Baştaki sesimi bile koymayacaktım neredeyse; montajın son günü ses miksağı yapılırken ortaya çıkan bir şeydi ve onu koyarken bile çok çekindim. Tabii ki filmi çeken, olayın merkezindeki kişi benim ama o kişisel sesi bulmak ve “benim” diyebilmek biraz zor bir süreç oldu benim için.

Neden böyle bir film yapmak istediniz? Filmin yapım süreci nasıl başladı?

Berke Baş: Böyle bir filmi yapmak için yola koyulmadan önce çok güçlü bir motivasyona ihtiyacınız oluyor. Burada “ihtiyaç” bence doğru kelime. Ben cahilliğimden, utancımın yola çıkarak bu filmi yaptım diyebilirim çünkü büyükannem ben üniversiteden mezun olduğum gün hayatını kaybetti. Ermeni olduğunı hep biliyorduk ama ona dair başka hiçbir şey bilmiyorduk: Nerede doğmuş, nasıl yaşamış, kimdir, ailesi nerededir hiç bilmiyorduk. Onu hiç dinlememiştik, sormamışız hikâyesini. Böyle bir sıkıntıdan yola çıkarak başladım. Aslında babamı annemi çekmek istiyordum. Bir kaydımız olsun; onların nerelerde yaşadığını, çocukluklarının nerede geçtiğini görelim; aile içinde kalacak bir filmimiz olsun diye düşünüyordum. İlk çekimleri babamla eski evimizin olduğu araziye gittiğimiz gün yaptım. Çekimler sırasında oranın aslında bir Ermeni mahallesi olduğunu farkettim. Sorma biçimimden de anlamışsınızdır filmde; “Burada Ermeniler mi varmış?” diyorum. Gerçekten böyle bir cehaletle başladım aslında ilk çekimlere.

İlk yaptığınız çekim mi o?

Berke Baş: Evet, daha sonra filmde başka bir noktaya geldik ama ilk çekim o. O andan sonra da bu mahalleye bakmayı denebiliriz, bu mahalle üzerine bir şey çekebiliriz diye düşündüm önce. Daha sonra, mahalleye gelmeden önce bizi büyütmüş büyükannemiz var; neden onun hikâyesini öğrenmeye çalışırken Ordu'nun da tarihini araştırmıyorum, diye düşündüm ve film de bir şekilde öyle biçimlendi. Filmin adı *Nahide'nin Türküsü* ama filmde aslında Nahide çok az yer alıyor. Toparlayabildiğim hikâyesi bir şekilde beni Ordu'ya götürdü. Benim için Ordu daha önemli bir karakterdi çünkü bir Ordulu olarak oranın tarihini bilmiyor olmak bu parçaları nasıl bir araya getirebileceğim soru-

sunu gündeme getirdi. Böylece Nahide ve Ordu filmin iki karakteri oldular aslında.

İlk çekim hangi tarihte yapıldı?

Berke Baş: Ocak 2005'de.

Sonra ne oldu?

Berke Baş: Annem ve babama binlerce soru sordum. Evdeki fotoğrafları, mektupları, evde o tarihe ait ne varsa onları araştırdım, buldum. Kameram elimde, onu hatırlayan, onunla ilgili anekdotlar aktarabilecek olan akrabaların peşine düştüm. Annemle uzun uzun konuştuk. Çok uzun kayıtlarımız var. Konuşmalarda bahsi geçen mekanlara gittik beraber. Nahide'nin kardeşinin öldüğü Kuyumcu Deresi'ne, babamın büyüdüğü eve gittik; Ermeni eski komşuları bulduk; ama hâlâ büyükannemin hikâyesinin büyük parçaları eksikti. Ailesinin kim olduğunu öğrenmek için Ordulu Ermenilere ulaştım, İstanbul'da araştırmalar yaptım. Sarkis Seropyan, Hrant Dink bu konuda bana çok yardımcı oldular. Hrant Dink zaten bu çekimlerden sonra filmi paylaştığım ilk kişidir. O bana çok yol gösterici oldu. Agos'un editörlerinden Sarkis Seropyan beni Ordulu Ermenilerle bir araya getirdi. Onlar büyükannemi hatırlıyorlardı ve beni büyükannemin başka akrabalarına götürdüler. Onların anlattıklarıyla büyükannemin hikâyesini daha iyi toparlayabildim.

Peki, kendi aileniz için bir şeyler çekme sürecinden bir belgesel film projesine nasıl ve ne zaman geçtiniz?

Berke Baş: O sırada Fethiye Çetin'in *Anneannem* kitabı çıktı. O kitap kesin dönüş noktası oldu aslında. Çekimlere başlamıştım bir şekilde ama aslen kitabı okuduktan sonra bu konu üzerine konuşabileceğimizi hissettim. Bir öncül oldu o kitap; bu konuları konuşabileceğimiz bir ortam hazırladı. Bu da benim için bir dönüm noktası oldu ve ondan sonra çok daha yoğunlaştım. Bu konuda araştırma yapanlara Ayşe Gül Altınay ve Fethiye Çetin'in beraber hazırladığı *Torunlar* kitabını önerebilirim. Bu filmde anlatamadığım pek çok şeyi o kitap için anlattım daha sonra. Büyükannemin hikâyesi anlatılıyor o kitapta. Ben anneannemi tanıırken başkaları da tanısin istedim bir anlamda; kuzenlerim de bilsin ve biz bunu konuşabilelim istedim. Bunu da Nahide'nin hikâyesinden çok böyle anneannelerin ve dedelerin hikâyesiymiş gibi görüyorum. Mesela, Bakırcı Harut da Sarkis Çerkesyan da

kendi ailelerinden hikâyeler anlatıyorlar ama bir anlamda anneannemin hikâyesini tamamlıyorlar aslında. Harut Amca annesini ve teyzesini tehcirde kaybetmiş; belki anneannemin başına da o geldi ya da belki Sarkis Amca'nın annesinin ablasını o Arap köyünde bırakması gibi bir hikâyesi vardı. Net olarak bilmiyoruz anneannemin hikâyesini ama insanların anlattıkları bazı ipuçları veriyor tabii.

Hrant Dink'le paylaşıyorsunuz, Anneannem kitabını okuyorsunuz ve bunu bir belgesel filme dönüştürebileceğinize karar veriyorsunuz. Belgesel üretim bağlamında düşünürsek ondan sonra ne oluyor?

Berke Baş: Ben kendi çabamla çekim yaparken burada, Boğaziçi Üniversitesi'nde, Belgesel Ortak Yapım Atölyesi diye bir etkinlik düzenlendi. Bu filmi bir proje olarak vermemiştim ama konuşmalara katıldım o atölyede. Ortak bir tanıdığımız vasıtaysıyla ARTE'de çalışan Madeleine Avramoussis ile tanıştım. O çok ilgilendi. Ben de ona dosyayı verdim ve bir şekilde o kilit isim oldu. Çok peşine düştü filmin ama kendisi ARTE'de çalışmasına rağmen uzun süre kabul ettiremedi ARTE'ye projeyi.

Biraz bu ortak yapım süreçlerinin nasıl gerçekleştiğini anlatabilir misiniz?

Berke Baş: Bizim burada pek alışık olmadığımız bir üretme biçimi var orada. ARTE bir Fransız-Alman kültür-sanat kanalı ve belgesel programlara çok ağırlık veren bir yayın kuruluşu ama doğrudan gelip bir Türk belgeselciyle ortak yapıma girmiyorlar; mutlaka bir Fransız ya da Alman ortak yapımcınız olması gerekiyor. *Commissioning editor* dediğimiz kişiler de bir belgesel projesini okur, değerlendirir ve bunu patronlarına kabul ettirir. Yani sizinle komisyon arasında aracı olan figürler. Onlar önce bir projeyi benimserler ve hem içerik hem biçimsel açıdan geliştirilmesi konusunda çok yardımcı olurlar. Daha sonra ya siz bir Alman ya da Fransız yapımcı bulursunuz ya da onlar önerirler. Bir arkadaşımın önerisiyle bağlantı kurduğum bir Fransız yapım şirketi vardı. Bu tip bağlantılar mutlaka bir arkadaş aracılığıyla oluyor; birisinin sizi önermesi ya da tanıştırması gerekiyor. Süreci çok daha hızlandırıyor bu. Les Films d'Ici'yle bu projeyi konuşuyordum. Onlar aynı zamanda Ermeni yönetmen Serj Avedikyan'la *Dönüş* diye bir film çekiyorlardı ve benim filmimle de ilgilendiler. Onlar ilgilenince Madeleine Avramoussis de, Les Films d'Ici varsa biz de olabiliriz, dedi. Ama sonra ARTE, Avrupa

Birliği yok bu filmin içinde, AB'nin olmadığı bir filmi kabul edemeyiz, gibi inanılmaz nedenlerle reddetti projeyi. Sonra Alman WDR kanalından, Madeleine Avramoussis'in ortak proje ürettiği Sabine Rolberg istedi filmi. Osman Okkan'ın *Hrant Dink Cinayeti* adlı belgeseliyle benim belgeselimi bir tema gecesi için istediler. Bu süreç bir yıl falan sürdü. Ben zaten filmin %80'ini çekmiştim. Kendi başıma kurgumu yapıyor, fonlara başvuruyordum. Daha sonra ARTE kesinleşince Les Films d'Ici'den yapımım Richard Copans onların çalıştığı çok ünlü bir montajcı olan Cathrine Gouze ile anlaştı. Cathrine geldi, bir hafta materyale baktık, sonra gitti. Sonra tekrar geldi ve dört hafta beraber çalıştık. Sonra ben Paris'e gittim, bir hafta çalıştık, sonra o tekrar geldi. En sonunda Paris'te bitirdik filmi.

Bu aslında ailenizle ilgili çok kişisel bir proje ve siz bunu bir anda uluslararası bir gruba açıyorsunuz. Özellikle belgesel yapan birçok kişi filmin kurgusunu da kendisi yapmak ister. Bu editöryal kontrol nasıl oldu sizin filminizde?

Berke Baş: Benim için çok yoğundu. Cathrine gelene kadar ben 10 dakika, 20 dakika, yarım saat kurgu yapıyordum ve kayboluyordum çünkü hikyenin çok içindeydim, hiçbir şeyi atamıyordum. Bir dış göz çok etkili oluyor. Bir de Cathrine daha önce böyle birinci şahus filmleri üzerinde çok çalışmış bir editrd. Bu tip filmlerde çok tecrbeliydi. Bende hikâye vardı ama filmi film yapan aslında onun bu sürece dahil olmasıdır. Tabii, bütün montaj boyunca beraber çalıştık ama o hikâyeyi toparlayacak deneyime daha çok sahipti. Ben çok kaybolmuştum. ARTE'nin hiç müdahale etmemesi de bir avantajımız oldu. ARTE ve Les Films d'Ici'den gelenlere sadece bir defa gösterim yaptık ve film bittikten sonra herkes birbirine sarıldı. Gösterime kadar sadece bir defa grşmştk. Yani filmin yapım aşamasına hiç müdahale etmediler. Daha önce yapımıyla konuşmalarımızda ya da diğer fonlara başvururken herkes benden 1915'ten bahsetmemi istiyordu. ARTE ve WDR istemedi bunu. Başvuru yaptığım fonlar, bizim bu filme girebilmemiz için, senin büyükannenin hikâyesini anlayabilmemiz için bize 1915'i anlatman lazım, diyordu. Ben de, ben anlatamam, bilmediğim, doğru dürüst paylaşılmamış, aktarılmamış bir şeyi anlatma sorumluluğunu stlenemem; sadece kendi çevrem ve bu filmin beni gtrdği kişilerin anlattıklarıyla bir tarihten bahsedebilirim, dedim. Benim amacım büyük laflar etmek değildi ama Avrupa'da bazı fonlar bunu bekliyorlar maalesef. Konu Türkiye ise sizden hep ya milliyetlilikle ya Kürt

sorunuyla ya da Ermeni sorunuyla ilgili büyük laflar etmenizi bekliyorlar. Oysa biz öyle bir noktadayız ki tekil ailelerin içinde kalmış küçük hikâyeleri de duymaya ihtiyacımız var. Bunlarla belki bir şeyleri konuşmaya ve tartışmaya başlayabiliriz.

Peki filminizi devlet-vatandaş, tarih-bugün ilişkileri bağlamında nasıl değerlendirirsiniz?

Berke Baş: Son zamanlarda üretilen o kadar güzel filmler var ki Türkiye'de, devletin ya da resmi ideolojinin ya da televizyonların bizi yansıttığı imgelerle değil, kendi imgelerimizi üreterek, kendi hikâyemizi aktararak yeni bir tarih oluşturabiliriz duygusuna geldim. Bu filmde bahsetmiyorum sadece. Bu filmin de küçük bir katkısı olduysa ne mutlu bana. Kendimizi, kendi imgelerimizle, kendi hikâyelerimizle anlatma konusunda belgesel çok yol gösterici olabiliyor. Bize şu ana kadar sunulmuş bir temsiliyetimiz var ama artık kendi meselelerimizi filmler aracılığıyla paylaşabileceğimiz bir noktaya geldik, ki bunun olumlu bir gelişme olduğunu düşünüyorum ve bu çabada belgesellerin sorumluluğu olduğunu ve bizi daha ileri götüreceğini düşünüyorum. Bu konuda çok idealistim ama yaklaşımım bu. Tarihe, resmi ideolojiye bakışımızla küçük seslerin de artık duyulabilir olması açısından sinema çok etkili bir araç olabilir.

İzleyici: Film boyunca sadece sesinizi duyuyoruz, hiç kameranın önüne geçmiyorsunuz. Bunu, çok fazla içinde olmak istemedim, demenize bağlayabilir miyiz?

Berke Baş: Kamerayı hep ben kullandığım için aslında hiç önüne geçmedim. Ama görünmüyor olsam bile orada olduğum hissediliyor diye düşünüyorum. Kendim çektiğim için önünde olamadım ama zaten başka biri çekse de istemezdim. Görsel olarak benim orada yerim yok diye düşünüyorum. Çok da düşünüp böyle bir karar almadım ama, kendim çektiğim için böyle biçimlendi.

Film aslında sizin sorunuzla, yani sizinle başlıyor...

Berke Baş: Aslında hiç istemedim filmin başında anlatan bir ses olmayı ama dediğim gibi son gün ekledik onu.

Peki memnun musunuz?

Berke Baş: Değilim. Film izlerken de çok sevdiğim bir şey değildir bir dış sesin filmi bana takdim etmesi, bu böyle bir hikâye diye anlatması. Ben doğrudan filme girmek isterim. Film kendi kendi-

ni anlatabiliyorsa ne güzel. Bazen anlatamamışım gibi geliyor; o yüzden, şimdi dile dökmem lazım, özetini geçmem lazım duygusu veriyor. Aile ilişkileri çok karışık olduğu için gerekli böyle bir giriş gerekli diye düşündük. Anneannem dedemin ikinci eşi. Hiç çocuğu olmamış ama hepimizin anneannesiydi. Aile ilişkileri çok karışık olduğu için filmin içinde anlatılsa da akılda çok soru işareti kalıyordu. O yüzden başta anlatmak lazım diye düşündük. Tarz olarak sevdiğimden değil yani.

Nasıl bir kamera kullandınız? Dijital bir kamerayla mı elde ettiniz bu görüntüyü?

Berke Baş: PD170 diye bir kamera kullandım. Burada kritik olan ses aslında. Yoksa çok ucuz kameralar da size buna yakın görüntü veriyorlar. Düzgün ses kaydedecek bir mikrofonunuz varsa ve kamerayla mikrofonu birlikte nasıl kullanacağınızı biliyorsanız çok düşük bir maliyetle profesyonel bir iş çıkarmak mümkün.

İzleyici: Toplam görüntünün ne kadarını kullandığınızı ve tüm projenin bütçesini merak ediyorum.

Berke Baş: Bir bütçesi yok aslında. Her şey başta cepten harcanıyor. Bütçeyle yola çıkmadım yani. Sonra ARTE bir miktar para verdi ama o sadece benim dört yılda cebimden harcamış olduğum miktarı karşıladı. Net olarak filmin çok ucuza çıktığını söyleyebilirim. Zaten Ordu'ya gidip geliyordum ailem orada olduğu için. Mini DV kaset fiyatları 4-5 Lira civarında ama ben bu filmde DV CAM kullandım ve onları da New York'tan getirtiyordum. Yaklaşık 50 saat görüntüm var, bunun 35'i DV CAM. Bir DV CAM kaset sanırım 16 Dolar'dı. DV CAM daha kaliteli bir format ve 40 dakika çektiği için daha çabuk bitiyor tabii. Filmin bütçesinde en çok yeri o tutuyor yani.

İzleyici: Bir sürü panelde adı geçen belgeselleri not ediyorum ama sonra ne burada ne de başka bir yerde bulabiliyorum. Belgeseller için bir kataloglama yapıyor musunuz?

Çeşitli koleksiyonlar var. Mithat Alam Film Merkezi'nin kendi koleksiyonu var, oradan bakabiliyorsunuz ama Türkiye'de belgesel sinema konusunda en iyi kaynaklardan bir tanesi Ankara'dan bir arkadaşın yaptığı kameraarkasi.org adlı bir site. Orada aradığınız hemen her şeyi bulabilirsiniz sanıyorum. Aynı zamanda Berke ile ben 2007'den beri faaliyet gös-

teren docİstanbul adlı bir belgesel araştırmaları merkezinin kurucularındanız. Bize ulaşıp her türlü sorunuzu sorabilirsiniz. Facebook'ta grubumuz var, oradan da ulaşabilirsiniz. Kendi web sitemiz de var ama çok faal değil. Önümüzdeki birkaç ay içinde o da faal hale gelecek diye düşünüyöruz.

İzleyici: *Bülbül* şarkısını burada dinlediğim için çok mutlu oldum. Nezir Ünen'in yönettiği *Anadolu'nun Kayıp Şarkıları* filminde dinlemişim en son bu şarkıyı. Bir Anadolu şarkısı olduğu kesin. Ermeni türküsü diyebilir miyiz?

Berke Baş: Bence evet. Çok versiyonu var bu şarkının. Ben de çok araştırdım. Güneydoğu'dan olabilir ama kökenini bilmiyorum. Nahide'nin aile soyadı Bülbülcian. O yüzden aslında *Bülbül* şarkısını seçtik ama bunu da açıklayamadık filmde. Filmin bir eksikiğidir bu da. Gerçekten ben de bilmiyorum ama insan merak ediyor acaba Ermeni türküsü müdür diye. Aslında Sarkis Çerkesyan'a da o yüzden gitmişim. Hem Anadolu'da 1915'ten önce var olan bütün Ermeni okullarının isimlerini hem de Türkçe ve Ermenice tehcir türkülerini ondan öğrenebilirsin diyerek Agos yönlendirmişti beni ona. Ben hatta önce Sakarya türküsünün peşindeydim ama o onun bildiği bir şey değildi. O sadece annesinin söylediği tehcir türkülerini biliyordu.

Bülbülcian soyadını daha önceden biliyordunuz ama filme bir şekilde dahil edemediniz anladığım kadarıyla...

Berke Baş: Aile bilmiyordu. Ordulu Ermenilerden öğrendim. Ailede hiç geçmemişti. Kardeşinin İstanbul Mahmut Paşa'da Bülbül diye bir manifaturacı dükkamı varmış ama soyadlarının Bülbülcian olduğunu Ordulu Ermeniler aracılığıyla öğrendim. Filmde kullanamadım ama çekimlerde var.

İzleyici: Ben de Ünyeliyim. Ordu'daki kadar fazla değil Ünye'deki Ermeni aile sayısı. Ordu'da 135 aile var, Ünye'de sadece 4. Bunlardan da şu anda Ünye'de sadece iki erkek kardeş kalmış durumda. Bu dört aile dışında iki Ermeni kadının hikâyesinden kısaca bahsetmek istiyorum. Bu kadınlardan biri olan Agavni tehcir esnasında yolculuğa dayanamayacak kadar hasta olduğu için Müslüman komşuları tarafından evlerinin bahçesindeki su kuyusunda saklanıyor. İkincisi ise benim büyükannem. Büyük dedem İbrahim'le evlendikten sonra Zeliha ismini alıyor ve ailesinin de Ünye'de kalmasını sağlıyor. Büyükannemin tek isteği öldükten sonra kendi annesi ve babasının yanına gömülmek.

Buradan da Ünye'de hâlâ mevcut bir Ermeni Mezarlığı olduğunu anlıyoruz aslında. Çakırtepe denilen bir yerde yaklaşık 30-40 kişilik bir mezarlık bu. Mezarlığın bulunduğu bölge özel mülkiyette olduğu için sadece Ünye'den değil Fatsa, Terme ve Çarşamba'dan da Ermeni aileler ölülerini bu mezarlığa gömüyorlar. Özel mülkiyette olduğu için devletin el koyması söz konusu değil ama bu sefer de mezarlığın olduğu alan çok değerlendirildiği için sahipleri satmaya çalışıyorlar. Şu anda mezarlık boşaltılmaya çalışılıyor; yerine yazlık bir ev yapacaklar.

Berke Baş: Ordu'da da benzer bir durum var. Eski mezarlıklar ev yapılmış. Çekimlerde vardı bununla ilgili bilgiler ama daha sonra filme almadık. 10-15 belediyenin mezarlığının bir köşesinde yer ayırmışlar fakat oralara da 1960'tan sonra kimse gömülmemiş çünkü rahip yok. İstanbul'dan rahip getirtmek gerekiyor, aileler de bunun yerine ölülerini İstanbul'a getirip burada gömüyorlar. Yurtdışında yaşayan pek çok Ordulu Ermeni aile de son yıllarda akrabalarını alıyorlarmış mezarlıktan. Orada da başka bir trajedi var.

Ölülerini alıp ne yapıyorlar?

Berke Baş: İstanbul'daki Ermeni mezarlığına getiriyorlarmış.

İzleyici: Bende 1960'larda Ünye'deki Ermeni cenaze törenlerine ait fotoğraflar var. O fotoğraflardan Samsun'dan bir papazın gelip cenazelerle ilgilendiği anlaşılıyor.

Berke Baş: Böyle acayip hikâyeler çıkıyor konuştuğça.

İzleyici: Şu anda yaşayan 500 bin torun olduğundan bahsediliyor...

Berke Baş: Filmin gösterimine birisini davet edip filmin konusuna ilişkin bilgi yolladım. Anında cevap geldi: Benim babaannem de Ermeni, diye. Tanıdığım, sonradan tanıştığım o kadar çok insan var ki...

İzleyici: Osman Köker'in kitabında yazdığına göre 1900'lerin başında Anadolu nüfusunun dörtte biri Ermeni imiş. Anadolu nüfusunun dörtte birinin Ermeni olduğunu düşündüğümüzde 500 bin çok küçük bir sayı aslında.

Berke Baş: Çoğu aile bilmiyor bile. *Torunlar* kitabında da inanılmaz hikâyeler var.

İzleyici: İsmi açıklayan ilk siz varsınız galiba...

Berke Baş: Filmi yaptıktan sonra kendime saklayamam diye verdim ismimi.

İzleyici: Diğer anlatıcılar isimlerini vermek istemiyorlar.

Berke Baş: Evet, hepsi başka isimler kullanmışlar.

İzleyici: Sizin pozisyonunuzla çok özdeşleştim çünkü çocukluğumdan beri ben de anneannemle büyüdüm, vaktimin çoğunu onunla geçirdim. Anneannemin ailesi mübadele zamanında Yunanistan'dan göçüyor. Anlattığı bütün hikâyelerde, yaptığı yemeklerde hatta konuşmalarında hep "başka türlü" bir şey olduğunu sezmişimdir. Kendi aralarında Rumca da konuşurlar ama anneannem çok fazla konuşmaz, dinler ama anlar. Böyle bir işe girişmek aileyi parçalar diye düşünmüşümdür hep. Anneanneme o dönemleri sorduğumda hep çok mutsuz olur ve üzülür; ailede de birileri sürekli konuyu kapatmaya çalışır. Filmin aslında en büyük anlatıcıları, hikâyeler arasında bağlantı kuranlar anneniz ve babanız. Eğer 1915'e dair politik bir duruşları olmasa hikâye çok da kolay anlatılamazmış gibi geldi. Bunun sebebini merak ettim.

Berke Baş: Bence bunun sebebi Nahide'nin "Ben Ermeni kızım ama Elhamdulillah Müslüman'ım," demesi. Bizim ailede başka Ermeniler de var ama hiç konuşulmuyor. Nahide'nin getirdiği bir şey var. Dedemin ikinci eşiymiş, tabii ki anlaşmazlıklar oluyor-muş ara sıra ama Nahide'yi çok sevmişler. Ana Kraliçe derlermiş ona; o saygıyı, sevgiyi vermişler. Ama bu tip konuların konuşulması bazı ailelerde sorunlara yol açabiliyor, haklısınız. Ben de aile hikâyesiyle ilgili kitap yazmaya çalışan birisiyle tanışmıştım ama ailesi içinde çok sorunlar çıkmıştı, babası reddetmişti. Hâlâ da çıkmadı o kitap sanırım. Aileler içerisinde böyle kırılma noktaları olabiliyor. Bir tarafın bastırmak istediği, yok saydığı bir tarih; bir tarafın da açıklayalım, konuşalım diye yanıp tutuştuğu bir mesele bu. Çoğu ailede böyle bir çatışma yaşanıyor diye tahmin ediyorum.

İzleyici: Filmin İngilizce adı *Hush*. Başka bir yerde filmle ilgili konuşurken Türkçe'de bunu kullanamadığımız için adının *Nahide'nin Türküsü* olduğunu söylemiştiniz. Biraz bundan bahsedebilir misiniz?

Berke Baş: Ben *Hush*'i tercih ediyorum. *Nahide'nin Türküsü* Türkiye'de ilk kez göstereceğimiz zaman son anda seçtiğimiz bir isim. Filme çalışırken kafamdaki başlık hep *Hush*'ti. Büyükanemden değil ama aileden başkalarından bahsedildiği zaman hep anneannemin ve annemin “şşşş” deyişini hatırlıyorum; hep bu konu konuşulmasın, bu konuyu geçelim hali. Filmde görüyorsunuz, çok rahat bir ortam oldu. Annemin babamın rahatlığı, onların arkadaşlarına, komşularına gidiyor olmamız... Öyle çok *hush*'lik bir şey kalmadı ama yine de daha kısık sesle söylüyorlarmış gibi. Hiçbir şey çok net konmuyor, çok net hatırlanmıyor. Şu an bu noktaya kadar konuşabiliyoruz; hâlâ bir *hush* durumu var tedirgin konuşmak anlamında. “şşş” başlığıyla ne kataloga ne de programa koyabilirdik. O yüzden, ARTE'de yayınlanan Fransızca isminin çevirisi olarak *Nahide'nin Türküsü* adıyla yayınladık. Fransızca'da da *Hush*'a karşılık gelen bir kelime bulamadılar ama benim için filmin adı “şşş”.

İzleyici: Bir de filmin sonunda dayınız diyor ya kapıdan çıkarırken “İşte o şey var ya,” diye...

Berke Baş: Bir şey yaşanmış ama adı yok işte. Hep böyle etrafında dolaşılıyor dikkat ederseniz.

İzleyici: Benim de anneannemin ablasının çocuğu olmamış. O yüzden annemi evlat gibi görmüş. Anneannem öldükten sonra ben ona anneanne demeye başladım ama “Muazzez Anneanne” diyordum. Aslında bence bu filmde çok önemli bir karakter anneane ve “Nahide Anneanne”. Siz ona ne diyordunuz, büyükanne mi?

Berke Baş: Büyükanne diyorduk. Annemler de büyükanne diyordu.

İzleyici: Nasıl yorumlamak lazım bilmiyorum ama orada sanki isyan ederek soruyorsunuz çocuğunu nasıl verdin diye...

Berke Baş: Aslında kulakları duymadığı için daha yüksek sesle soruyorum ama bir yandan da aklım almıyor çocuğunu nasıl verdiğini, evet.

İzleyici: Ama onun yanıtı çok net: Hoşuma gidiyordu, diyor. Bunu kadınların fedakarca dayanışması olarak da görebiliriz. Aslında orada çok daha başka bir ilişki var.

Berke Baş: Benim için çok önemli bir nokta anneannemin ilk oğlunu vermesi. Dayım burada çok önemli bir karakter. Onun başka bir filmi yapmak lazım aslında. Çok daha trajik onun deneyimi. Evde anne var ama ona anne diyemiyor, çok geç öğreniyor. Baba dediği kişi de anne dediği kişinin oğlu. O kadar karışık ki ilişkiler, bunlar da çok travmatik...

İzleyici: Kızgın mı dayınız?

Berke Baş: Kızgın tabii. Annesine kızgın ama Nahide'ye daha çok kızgın. Anneannem, nasıl olsa aynı evde yaşıyoruz, diye düşünmüş. Nahide'nin hikâyesini en iyi bilen de odur, onun içindeki o üzüntüyle hareket etmiş olabilir. Evlat yangınıydı, diyor. O yangını hissettiği için oğlunu verdi; nasıl olsa evdeyiz, bu kadın da mutlu olsun, hiç kimsesi yok, dedi belki. Ölene kadar da çok yakınlanmış anneannemle büyükannem. İyi bir ilişkileri varmış.

İzleyici: Anneanneniz daha iyi biliyordur o zaman büyükannennizi...

Berke Baş: O da çok fazla hatırlamıyor. Annemin dediğine göre bunlar 50 yıl önce konuşulmuş en son. Bir noktada tamamen kopmuş bu konu, konuşulmamış bir daha. Belki de 1955 olayları ertesindeki tedirginlikle bu konuyu bir daha konuşmadılar.

Konuşulmaya konuşulmaya, hiç olmamış, geçmişte kalmış gibi bir hissiyat da yaratıyor olabilir. O anlamda da belgeselin bu sessizliği kırmaması, bu hikâyeleri ortaya çıkartması çok önemli. Sonuçta siz bu filmi yaptınız en azından ve ister konuşulsun ister konuşulmasın, bu film ebediyete kadar bizimle artık.

Berke Baş: Büyüklerde o tavır daha çok, hatırlamak çok acı veriyor. Anjel Teyze, diyor, anlatırdı duymak istemezdim. O bana çok ağır geliyor her duyduğumda. "Anlatırlardı ve duymak istemezdim..."

Bu tür travmaların konuşulmamasını belgeselde de görüyoruz, tarihte de. Yahudi soykırımından kaçanların bunu konuşmaması gibi. Mesela, Abraham Ravett'in babasıyla ilgili yaptığı *Everything's For You* (Her Şey Senin için) filmi de Alan Berliner'in babası ile yaptığı *Nobody's Business* (Kimseyi İlgilendirmez) filmi de bir önceki neslin konuşmak istemediği konuları açmaya çalışıyor.

Berke Baş: Bizim nesil daha dramatize edip ortaya çıkarmaya çalışıyor ama onlar için çok daha net yaşanmış şeyler. Bazıları

doğrudan anlatmayı seçiyorlar; bazılarıysa konuşulmasın, unutulalım, yaşanmamış olsun diyor. Acı çok büyük olduğu için anlatıkları zaman huzur bulamıyorlar.

İzleyici: Filmdeki mektupları siz buldunuz, değil mi?

Berke Baş: Evet, tesadüfen buldum. Büyükannem çok mektup yazdırmış. İstanbul'da Hüseyin'in yanında kalıp, onun çocuklarına bakıyor. Ordu'dayken hep Hüseyin'e yazarmış, İstanbul'dayken anneme, babama, anneanneme yazarmış. Kendi yazamıyormuş ama birilerine yazdırıyormuş. O mektupların hepsi kayıp; bir tek filmde gördüğümüz İstanbul'dan anneme yazdığı mektubu bulabildim. Onu daha uzun kullanmak istedim aslında filmde. O mektupta çocukla ilgili çok şey var. Bu yüzden zaten bu filmin montajını ben yapmadım çünkü kayboluyordum. O kadar çok anlatmak istediğim şey vardı ki. Bu bir başlangıç diyorum ben. Catherine'in ve yapımcımın yardımıyla bir eşiği atladım bu filmle. Her şeyi anlatmıyor ama bundan sonra belki başka bir büyükannenin hikâyesiyle bu parçalar tamamlanacak. Ben bunu giriş diye düşünüyorum.

İzleyici: Dayınız bence çok önemli bir karakter ama filmde çok az yer alıyor. Şarkısını söylerken görüyoruz. Kameradan hep uzaklaşmaya çalıştığımı farkettim. Siz mi üstüne gitmediniz yoksa hatırlamak istemediği, çok üzüldüğü için mi çok yer almak istemedi?

Berke Baş: Çok meşgul bir adam olduğu için. Ben çok üstüne gittim aslında. 15 dakikalık çekim var, onun da tamamı filmde. Dayımla burada, Mithat Alam Film Merkezi'nde, filme destek vermiş aile bireylerine bir gösterim yaptık Nisan ayında. O da geldi ve burada bir konuşma yaptı. O zaman bana, film çok eksik, seninle başka bir şey yapmamız lazım, dedi ama henüz gerişi gelmedi. O da farkında ve kızı da, Berke'yi yarı yolda bıraktın, diye çok kızdı ona. O dönem çok meşgul olduğu için pek fazla vakit ayıramadı.

İzleyici: Filmi dört senede çektiğinizi söylediniz. O kadar uzun sürmesinin nedeni çok fazla şey olup da toparlayamamanız mı?

Berke Baş: Hayır. Yavaş yavaş çektim. Hiçbir acelem yoktu filmle ilgili. Bir de hikâyeler parça parça gelişti. İstanbul'da, mesela, Ordulu bir Ermeni'yle tanışıyordum, o bir şeyden bahsediyordu, daha sonra Ordu'ya gidip onu araştırıyordum. On beş gün

Ordu'da kalıyorsam sadece iki saatlik çekim yapabiliyordum. Prodüksiyon planı olan bir film olmadığı ve tek başıma çalıştığım için zamana yaydım. Bir de dediğim gibi öğrenme süreci çok yavaş. Film bittikten sonra annemle teyzem, biz sana şunu anlatmamışız, şunu atlamışız, dediler bir sürü şey için. Hatırlama çok yavaş olan bir şey. Bir şeylerin çağrışım yapması lazım. Birkaç günde çıkabilecek bir hikâye değildi. Çekimlerde annemin iki konuşması arasında belki iki yıl var.

Devam etmeyi düşünüyor musunuz bu anlatmak istedikleri hikâyeler üzerine?

Berke Baş: Şimdi değil. Bir aktarım vardı ama çok sözlü tarihi. Mesela, bu türküyü söylediği ses kayıtları varmış. Dört yıl o ses kayıtlarını aradım ama bulamadım. Ona ait, onun elinden çıkan bir şeyler olsa geliştirebilirim ama şu an aktarılan çoğu hikâyeyi filme dönüştürecek malzemem yok.

İzleyici: Filmde bahsedilen göçlerin çoğu Arjantin'e sanırım. Bunun bir sebebi var mı?

Berke Baş: Kanada ve Arjantin, evet. Babamın anlattığına göre İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Arjantin'e çok göç oluyor. Sadece Türkiye'den değil, Avrupa'dan, özellikle Almanya'dan da. Arjantin ekonomik gelecek vaat eden bir ülke gibi görünüyor o zaman. 1-2 aile gittikten sonra da kapı açılmış oluyor ve sonrakiler takip ediyor. Kanada'da da çok var. Hatta ben Kanada'ya gittim, annemin çocukluk arkadaşını buldum. Sonra Arjantinli bir yönetmenle tanıştım. Onun çocukluk arkadaşının kız arkadaşı Ermeni çıktı. Parud Amca'nın kuzeniyle aynı mahallede yaşıyormuş. Filmi yaparken sadece Ermeniler aracılığıyla değil, Arjantinli bir sinemacı sayesinde de Ermenilere ulaştım. Bu filmi Paris'te ilk izlediğimiz zaman Alman bir *commissioning editor*, ben Ordu'ya gitmek istiyorum, Ermenilerin Ordu'ya olan özlemini hissettim, dedi. Ben de biraz bütçem olsa, bu filmi Ordu'dan yurtdışına gitmiş Ermenilere göstermek ve onlarla bir şeyler yapmak çok isterim.

Filmi Nisan 2009'da bitirdiniz. Ondan sonra filmin macerası nasıl oldu? Bundan sonra nasıl olacağını düşünüyorsunuz? Planlanmış ya da sizin olmasını ümit ettiğiniz bir şeyler var mı?

Berke Baş: Paris'te ve İstanbul'da gösterim oldu. Birinci Şa-

hıs Gösterimleri Sempozyumu vardı Haziran ayında İstanbul Modern'de. Orada da gösterildi. Bir şekilde televizyonda yayınlandığı için Fransa ve Almanya'da festivallerde gösterme şansım ortadan kalktı.

Moderatör: ARTE'de ne zaman yayınlandı?

Berke Baş: Mart 2009. O gösterim bir şekilde filmin özellikle o ülkelerdeki festival geleceğini öldürdü. Ermenistan'da Altın Kayısı Film Festivali'nde gösterildi. Burada Documentarist'te gösterildi.

Ermenistan'daki gösterime gittiniz mi?

Berke Baş: Hayır, gidemedim.

Geri bildirim geldi mi?

Berke Baş: Hayır, o konuda onlar da çok hassasiyet göstermediler. Festivallerle ilgili çok şikayetim var bu anlamda. Bunun haricinde şu anda planladığım bir şey yok. İnsan Hakları Festivallerine gönderiyorum. Ordu'da yeni bir filme başladığım için çok da ilgilenemedim. şimdi yavaş yavaş geri dönüp bir yerlerde göstermem lazım.

Berke Baş kimdir?

İstanbul'da Uluslararası İlişkiler, New York'ta ise medya eğitimi gördü. 1998'de New York'ta "inHouse Projects" medya şirketinin kurucuları arasında yer aldı ve çeşitli medya projelerinde prodüktör ve editör olarak çalıştı. Bu projeler arasında, Brooklyn'in farklı mahallelerinde yaşayan üç yeniyetme üzerine bir saatlik bir belgesel olan *Crossing Brooklyn* de vardı. Şu anda İstanbul'da yaşayan sinemacı, İstanbul Bilgi Üniversitesi'nin Sinema TV ve Kültürel İncelemeler yüksek lisans programlarında ders veriyor.

Belgesel ve Kısa Filmlerinden Bazıları

In Transit (2004)

Bu Ne Güzel Demokrasi!, 2008 (Belmin Söylemez, Berke Baş, Somnur Vardar, Haşmet Topaloğlu) (2008)

Nahide'nin Türküsü (2009)

Beton Park (2009)

Ödüllerinden Bazıları

11. Nürnberg, Türkiye/Almanya Film Festivali, Belgesel Bölümü, En İyi Belgesel Film, 2006 (In Transit)